

особистості в навчанні мови підтверджують актуальність проблеми формування їх компетентності в структурі професійної мовної особистості.

1. Андреев А.Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А.Л. Андреев // Педагогика. Научно-теоретический журнал. – 2005. – №4. – С. 25.

2. Гриб Е.В. Формирование коммуникативной компетентности менеджера Электронный ресурс. / Е.В. Гриб. // Режим доступа: www.mai.ru/events/sfiro/articles/secl/grib.

3. Гричановская Е.С. Развитие коммуникативной компетентности средствами иностранного языка / Е.С. Гричановская // Актуальные проблемы лингвистики и лингводидактики: теоретический и

методический аспекты: Материалы научно-практической конференции – Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2007. – Ч. 1. – С. 148 – 153.

4. Компетентностный подход как фактор повышения качества современного образования: Сборник научных статей / Под ред. С.Л. Коротковой, С.В. Фроловой / С.Л. Короткова, С.В. Фролова. – Саратов: ИЦ “Наука”, 2008. – 220 с.

5. Смирнова Е.А. Формирование коммуникативной компетентности: Теория и практика проблемы. / Е.А. Смирнова. – Шуя: Издательство “Весть”. ГОУ ВПО “ШГПУ”. – 2006. – 256 с.

6. Хуторской А.В. Современная дидактика: учеб. пособие / А.В. Хуторской М.: 2007. – 342 с.

7. Шукурова И.В. Развитие коммуникативной компетенции студентов в процессе обучения иностранному языку: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. / И.В. Шукурова – М., 2006. – 18 с.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2014

УДК 811.161.2Й'271.12

Леся Лужецька, старший викладач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПАРОНИМИ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТОЧНОСТІ МОВЛЕННЯ

У статті висвітлено окремі аспекти культури мовлення, зокрема зацентровано увагу на одній із найважливіших комунікативних ознак мовної культури – точності та на ролі слів-паронімів у її забезпеченні.

Ключові слова: культура мовлення, комунікативні ознаки культури мовлення, точність мовлення, пароніми.

Літ. 7.

Леся Лужецкая, старший преподаватель кафедры филологических дисциплин и методики их преподавания в начальной школе Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПАРОНИМЫ И ИХ РОЛЬ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ТОЧНОСТИ РЕЧИ

В статье раскрываются отдельные аспекты культуры речи, в частности акцентируется внимание на одном из главных коммуникативных признаков речевой культуры – точности и на значении слов-паронимов в ее обеспечении.

Ключевые слова: культура речи, коммуникативные признаки культуры речи, точность речи, паронимы.

Lesya Luzhetska, Senior Lecturer of Philological Disciplines and Methods of its Teaching at Primary School Department Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

PARONYMS AND THEIR ROLE IN THE SPEECH ACCURACY ENSURING

The article deals with some speech culture aspects, in particular attention is paid to one of the main communicative features of speech culture – accuracy and the role of words-paronyms in its ensuring.

Keywords: speech culture, communicative features of speech culture, speech accuracy, paronyms.

Постановка проблеми та її значення. “Багато є таємниць у світі, і одна з найбільших з-поміж них – мова. Здається, ми знаємо якесь слово, немовби розуміємо його. Проте все, що закладено в нього упродовж віків, нерідко не можемо повною мірою видобути. Потрібно докласти чимало зусиль, щоб

заховане у слові постало перед нами у всій красі, глибині і неповторності” [2, 3].

Слово – одне з наймогутніших комунікативних знарядь людини. Безсиле само по собі, воно стає могутнім і нездоланим, дієвим і привабливим, якщо сказане вміло, щиро і вчасно. А саме так – цілеспрямовано, своєчасно, щиро і вміло – повинна

користуватися словом кожна людина у будь-якій сфері практичної діяльності. Недарма народна мудрість вчить: говори не так, щоб тебе могли зрозуміти, а говори так, щоб тебе не могли не зрозуміти [1, 5]. Точність – одна з головних ознак культури мовлення.

Мова – безцінний скарб у житті кожної людини. Щоб оволодіти цим скарбом, потрібно повсякчас докладати чимало зусиль, усвідомлюючи, що наука рідної мови не легка. Освоювати цю науку потрібно змалку, і протягом усього життя вона триває, бо, як висловлюються мудреці, “нерозумний той, хто думає, що свою мову добре знає”. Складний і багатогранний процес відродження національної культури українського народу висуває особливі вимоги до вивчення рідної мови, адже українська мова є одним із найважливіших чинників вирішення завдань гуманітарної освіти, спрямованої на загальне піднесення духовності, виховання української ментальності, любові до рідного слова.

Мовна культура людини – поняття надзвичайно складне й об’ємне. Адже йдеться про силу прив’язаності до мови, розвинуте почуття відповідальності за її долю, повагу до неї та її багатовікових традицій, про любов до рідного слова. Важливу роль відіграє і діяльність суспільства, спрямована на те, щоб якнайкраще пізнати її багатство і красу [4, 5].

“Культура мовлення вимагає від мовця правильного, доречного вибору мовних одиниць, які “пасували б” до комунікативної ситуації, відповідали всім її параметрам. Але якщо у мовця обмежений запас лексики і фраземіки і він постійно повторює ті самі слова, вживає їх у невластивих їм контекстах і ситуаціях, надуживає діалектизмами, просторічними словами, суржикізмами, якщо його мовлення синтаксично одноманітне, то він не може сподіватися, що його матимуть за цікавого співрозмовника, висококультурну чи й просто освічену людину” [7, 84].

У цій статті акцентуємо увагу на вживанні у мовленні паронімів та їх ролі у забезпеченні точності мовлення, досягненні зрозумілості й чіткості висловлюваної думки.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Проблемам культури мовлення приділяється значна увага відомими українськими вченими, мовознавцями, адже ці проблеми ніколи не втрачають своєї актуальності, тож їх дослідники пропонують щоразу нові, ефективні методи досягнення вершин мовленнєвої майстерності. Питанням мовної культури присвячені праці О. Пономарева, С. Чак, І. Вихованця, С. Єрмоленко, Б. Антоненка-Давидовича, Р. Зорівчак та ін.

Зокрема, про необхідність і вміння вибору точного слова пише відомий український мовознавець І. Вихованець у книзі “Таїна слова”: “Вибір потрібного слова, правильне його вживання – неодмінна ознака яскравого й виразного мовлення. Щоб точно передати думку співрозмовникові, необхідно досконало володіти мовою, якою розмовляємо” [2, 125].

Удосконалюючи культуру власного мовлення, варто прислухатися до слів В.О. Сухомлинського: “У величезному мовному запасі вибрати потрібне слово – то велике вміння, і, навпаки, якщо ви користуєтеся словом неточним, то це, власне, те саме, коли б замість відточеного олівця на уроці малювання ви користувалися б цвяхом”.

Значну увагу дослідники мовнокультурних проблем приділяють висвітленню основних комунікативних ознак культури мовлення, до яких належать: *правильність, точність, логічність, багатство* (різноманітність), *чистота, доречність, виразність, емоційність*. Вагоме місце серед цих ознак займає *точність мовлення*. “Точність мовлення, – зауважує Б.М. Головін, – залежить не лише від вибору слів, а й від уміння або невміння автора строго зіставити слово і предмет, слово і дію, слово і поняття”. Точним можна вважати таке мовлення, коли життєві слова повністю відповідають їх мовним значенням – значенням, які усталилися у мові в той чи інший період її розвитку. Зрозуміло, що чим більшим словниковим запасом володіє мовець, тим більше можливостей має він для точного вираження думки, оскільки може в кожній конкретній мовленнєвій ситуації вибрати із цього запасу потрібне слово. Говорячи про точність мовлення як одну з головних ознак мовної культури, Н.Д. Бабич слушно зауважує: “... точність досягається в контексті, тому для точного мовлення замало багатого словникового запасу, уміння відібрати з нього ті елементи, які в даній ситуації найточніше називають предмет, – треба володіти логікою думки і законами її мовного вираження. Не кількістю слів і не складністю контексту визначається точність, а вичерпністю й недвозначністю закладеного в словах змісту, тобто точність мовлення прямо пропорційна правильності і логічності мови” [1, 93 – 94].

Точність як важлива комунікативна ознака культури мовлення реалізується передусім лексичними ресурсами мови, тобто виявляється на рівні слововживання, але без контексту її не досягти. Найбільше можливостей для точного співвідношення предмета і його назви мають: *синоніми, омоніми, пароніми, багатозначні* (полісемантичні) *слова*.

Мета статті – на основі опрацьованої

літератури з проблем культури мовлення, а також власних спостережень за процесом усного мовлення наголосити на значущості точності мовлення як однієї з його комунікативних ознак та на значенні слів-паронімів для забезпечення цієї точності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Уміле користування *паронімами* (однокореневі слова, подібні за структурою і вимовою, але відмінні за значенням) сприяє точності мовлення. Нерозрізнення значень близькозвучних слів може призвести до непорозумінь між мовцем і співрозмовником, а може служити й засобом творення колориту гумору, іронії, сатири. Порівн.: “На які *інстанції* він бігав до того, як став чемпіоном у стометрівці?” (*дистанції*). “*Губителі* (порівн. *любителі*) природи”. “Я *мимохідь* тебе зачепив” (*мимохіть*). У науковому та офіційному стилях пароніми теж стилістично нейтральні, в інших же стилях вони можуть набувати нових (контекстуальних) емоційно-експресивних відтінків. В обох випадках точність значень паронімів на рівнях “мовлення – дійсність”, “мовлення – мислення” повинна зберігатись. І як би ми суб’єктивно не змінювали фразове оточення слів-паронімів, ця видозміна не може руйнувати об’єктивного зв’язку слова з основним поняттям, яке ним передане [1, 98].

У “Словнику лінгвістичних термінів” (автори: Д.І. Ганич, І.С. Олійник) подається таке визначення паронімів: “Пароніми – однокореневі слова, які подібні за структурою і вимовою, належать до однієї частини мови чи мають спільні граматичні ознаки, але різняться за своїм значенням: *геройський – героїчний, здравниця – здравниця, суперечка – суперечність*. Проте термін “пароніми” в мовознавчій літературі використовується і в широкому значенні. Тоді до паронімів відносять слова, близькі за звуковим складом і вимовою, але різні за значенням: *лунути – ринути, шукати – ошукати, воля – доля, промінь – племінь, густо – пусто*. Як стилістичний засіб мови пароніми підсилюють виразність думки, використовуються для створення гри слів, каламбурів, забезпечують музичність тексту. Напр.: *Шкода, Марино, перебулих літ! Приснилися, проснилися і зникли*” (М. Рильський) [3, 180].

Пароніми широко вживаються як стилістичний засіб у красному письменстві. Ось зразок майстерного використання слів-паронімів в одному з поетичних творів Ліни Костенко:

Колись були *Орфеї*, а тепер *корифеї*.

А як же він став *корифеєм*, як не був *Орфеєм*?

Сам *Орфей* не був *корифей*.

Він навіть не бував у *Спілці*.

Сидів собі і грав на *сонілці*.

І його розтерзали *менади*,

Бо не піддався на їхні *принади*.

Помітне місце належить паронімам серед виразових засобів публіцистики, де вони особливо ефектні в ролі заголовків: “*Навесні на Десні*”, “*Нова кампанія старої компанії*”. Не цурається цього розряду лексики й народна творчість: пройти *Крим і Рим*; ти йому *про Тараса*, а він тобі *півтораєста* [6, 100].

Однак, як зазначають учені, зокрема, відомий український мовознавець Олександр Пономарів, “звукова близькість паронімів спричинює семантично неприпустиме вживання їх один замість одного, що призводить до затемнення змісту висловлювання”. Серед паронімів є чимало таких, які походять від одного кореня, але мають різне префіксально-суфіксальне оформлення. В усному мовленні, а іноді й у писаних текстах натрапляємо на вислови: “Я не маю про це жодної *уяви*; Про ці речі він мав досить туманну *уяву*”. В обох реченнях потрібно використати слово *уявлення* – відомості про що-небудь, розуміння, поняття. *Уява* – це здатність змальовувати, створювати або відтворювати щось у думках, свідомості; фантазія. Отож говорити і писати треба так: *багата уява, поставати в уяві, але чітко уявлення, мати уявлення*.

Точність мовлення (висловлювання) часто порушується через неправильне вживання таких слів-паронімів, як *адрес – адреса, адресат – адресант, військовий – воєнний, дружний – дружній, музичний – музикальний, тактовний – тактичний, ефект – афект, громадський – громадянський, особовий – особистий, формувати – формулювати, на протязі – протягом, приводити – призводити, тасмний – тасмничий, сердечний – сердешний – серцевий* та ін. Щоб не помилитися у вживанні того чи іншого слова, потрібно звертатися до словника паронімів, пам’ятаючи, що пароніми, як і синоніми, омоніми, увиразнюють думку, забезпечують точність висловлювання, що має важливе значення для порозуміння між людьми. Правильне, доречне, точне вживання паронімів свідчить про культуру мовлення людини, полегшує процес спілкування.

Так, слово *дружний* уживаємо тоді, коли маємо на увазі “згуртований”, “одностайний”, наприклад: *дружний народ, дружний колектив, дружна група*. Прикметник *дружній* має значення “доброзичливий”, “дружелюбний”; доречним є його вживання у таких сполученнях слів: *дружня усмішка, дружня розмова, дружній*

візит, дружня порада та ін. Тож висловлювання на зразок *Це була дружня усмішка* не є нормативним, свідчить про нерозрізнення мовцем значень слів-паронімів *дружний* і *дружній*, а це порушує точність мовлення.

Зі словника паронімів української мови (авт. Д.Г. Гринчишин, О.А. Сербенська) дізнаємося про різне значення слів *громадський* і *громадянський*, невмотивоване вживання їх одне замість іншого призводить до порушення точності висловлювання. *Громадський* – це такий, який стосується суспільства, громади чи окремого колективу, уживається у сполученні зі словами *діяч, діяльність, думка, робота, приміщення, бібліотека, організація, порядок* та ін. *Громадянський* – який стосується громадянина як члена суспільства, властивий йому: *Лірика Володимира Сосюри сповнена великого громадянського змісту*. Це слово поєднується з такими лексемами, як: *обов'язок, позиція, мужність, зрілість, свідомість, подвиг, інтереси, почуття, лірика, війна* та ін. [5, 54].

Отож висловлювання *Це громадянська бібліотека. Це громадські інтереси* є ненормативними. Правильно висловлюватися так: *Це громадська бібліотека. Це громадянські інтереси*.

Доволі часто сплутують значення слів-паронімів *формувати* і *формулювати*. Від окремих мовців можна почути: *Необхідно сформулювати закони* (правило, вимоги тощо). Однак у цих і подібних до них випадках потрібно послуговуватися словом *формулювати* (*сформулювати*), оскільки слово *формулювати* означає коротко і точно висловлювати, виражати певну думку, висновок, визначати завдання тощо. Уживається це слово у сполученні зі словами *закони, положення, вимоги, права, завдання* тощо. Слово *формувати* зафіксоване у словнику паронімів із кількома значеннями: надавати чомуньбудь певної форми, обрисів, вигляду (*формувати дерева, куші, масу, метал*); організувати, створювати щось з певної кількості людей (у сполученні зі словами *військо, загін, бригада, група, уряд* тощо); (перен.) виробляти в когось певні якості, риси характеру (*формувати людину, громадянина, духовне багатство, суспільну думку, моральну культуру, художні смаки* і т.ін. [5, 191].

Маючи усталене значення, пароніми як одиниці словникового складу мови виявляють свої особливості на семантичному рівні, а звідси – у синтаксико-семантичних позиціях, тобто в закріплених нормах мови можливостях уживати слово у сполученні з визначеним колом інших слів і їх форм. Наприклад: *повстати на боротьбу, проти гніту*, але: *постати перед очима; адрес вітальний, гарно оформлений*, але: *адреса*

домашня, постійна, моя, твоя, адреса на конверті; музичне училище, музична школа, але: *музикальна людина, музикальна сім'я*. У таких сполученнях заміна будь-якого пароніма його парним компонентом виявляється неможливою. Якщо в окремих випадках пароніми можуть вступати в зв'язки з одним і тим же словом, відмінності у значенні зберігаються. Наприклад, *музичний твір* – твір, покладений на музику, і *музикальний твір* – мелодійний, приємний; *програмний твір* – твір, який містить у собі програму, є програмою, і *програмовий твір* – який передбачений шкільною чи іншою програмою [5, 4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі досліджень мовознавців із проблем культури мовлення загалом і комунікативних ознак мовної культури зокрема, спираючись на власні спостереження за процесом мовлення, можемо зробити такі висновки: добре знання мови, володіння основними нормами, дотримання комунікативних ознак культури мовлення, передусім правильності, точності, доречності, лаконічності тощо забезпечує взаєморозуміння між людьми, полегшує процес спілкування.

Проблема, на якій ми зосередили увагу в цій статті, потребує подальшого дослідження, адже точність як одна з найважливіших комунікативних ознак культури мовлення, маючи тісний зв'язок з іншими ознаками мовлення, дозволяє мовцеві висловлюватися так, щоб бути зрозумілим іншими людьми, справляти на співбесідників враження людини, яка добре володіє словниковим багатством рідної мови (синонімічним, паронімічним), уміє у конкретній мовленнєвій ситуації точно і доречно використати те чи те слово.

1. Бабич Н.Д. *Основи культури мовлення* / Н.Д. Бабич. – Львів: Світ, 1990. – 226 с.

2. Вихованець І.Р. *Таїна слова* / І.Р. Вихованець. – К.: Рад. школа, 1990. – 287 с.

3. Ганич Д.І., Олійник І.С. *Словник лінгвістичних термінів* / Д. Ганич, І.С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.

4. Гринчишин Д., Капелюшній А., Сербенська О., Терлак З. *Словник-довідник з культури української мови* / Д. Гринчишин, А. Капелюшній, О. Сербенська, З. Терлак. – Львів: Фенікс, 1996. – 367 с.

5. Гринчишин Д.Г., Сербенська О.А. *Словник паронімів української мови* / Д.Г. Гринчишин, О.А. Сербенська. – К.: Рад. школа, 1986. – 220 с.

6. Пономарів О. *Українське слово для всіх і для кожного* / О. Пономарів. – К.: Либідь, 2013. – 360 с.

7. Радевич-Винницький Я. *Етикет і культура спілкування* / Я. Радевич-Винницький. – Львів: СПЛОМ, 2001. – 220 с.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2014